

PIRČEVA BARVARNA V KRANJU

Muzejska soba o Pirčevi barvarni in družini se nahaja v hiši mojih prednikov.¹ Od prvih desetletij 18. stoletja pa vse do danes je hiša v lasti istega rodu. Njena prostornost po eni, ter spoštljiv odnos prejšnjih generacij do tradicije po drugi strani, sta vzrok, da se je večina zapuščine ohranila vse do danes. Gre za obsežen hišni arhiv: listine – najstarejša je iz leta 1689, se nanašajo na družinske zadeve in razvoj barvarne, zanimivo je tudi družinsko pohištvo. Teh dvesto in več let je bilo za družino in njene člane polno različnih zanimivih sprememb. Zato za uvod kratek sprehod skozi preteklost.

Začeli so kot barvarji. Ta obrt je dajala kruh sedmim generacijam Pircev, od nje je bila odvisna njihova eksistenca. Bila je vedno na prvem mestu. Zato so delavnico samo in postopke barvanja v njej neprestano izpopolnjevali in modernizirali. O tem pričata hišni arhiv in literatura o barvanju. Do leta 1797 so za likanje blaga uporabljali *prešo*, leta 1809 pa prešli na *mongo* – modernejšo likalno napravo – oboje je še ohranjeno, barve pa so naročali predvsem v Nemčiji. Delo so opravljali kakovostno in barvarna je lepo napredovala.

Največji razmah je dosegla v drugi polovici 19. stoletja, ko je njeno vodstvo prevzel moj praded Matej Pirc. Po izobrazbi je bil sicer rudarski inženir, ker pa je imela domača obrt, kot sem že omenila, vedno prednost, je moral po smrti svoje sestre, tedanje lastnice barvarne, svoj poklic opustiti in prevzeti barvarno.

Rudarstvo je študiral na Češkem in že takrat pozorno spremljal gospodarske spremembe po drugih deželah tedanje avstro-ogrske monarhije, svoje poznavanje razmer pa ob prevzemu barvarne koristno uporabil. Obrtno delavnico je začel spreminjati v manufakturo. Da bi imel dovolj platna za svoje potrebe, je začel pospeševati platnarsko obrt. Po vaseh okoli Kranja je najemal kmete – tkalce, ki so zanj v zimskem času tkali platno.² Platno je od njih odkupil, v domači barvarni so ga pobarvali in potiskali,³ nato pa dostavili v trgovino, ki jo je Matej Pirc kot drugo manufakturno trgovino v Kranju odprl leta 1864. Iz nje je romalo blago na vse konce tedanje avstro-ogrske monarhije.⁴

Aktivno se je vključeval tudi v politično in kulturno življenje tedanjega Kranja in se vedno bolj približeval meščanskemu razredu, saj so mu bile blizu njegove takratne ideje: zavzemanje za pravice slovenskega naroda in jezika, samostojnost Slovencev v tedanji Avstro-Ogrski, pospeševanje gospodarstva, zlasti podjetništva. Bil je prvi predsednik Narodne čitalnice. Tej kulturni ustanovi so ostali zvesti ne samo njegovi otroci,

Lastnica muzejske zbirke o Pirčevi barvarni in družini, ga. Darja Okorn, na odprtju zbirke septembra 2006. Fotografija je v zasebni lasti.

PIRČEVA BARVARNA IN DRUŽINA

MONGA - naprava za likanje blaga

Naslovnica zloženke, v kateri so opisani zbirka in njeni ustvarjalci. Fotografija je v zasebni lasti.

¹ Na Vodopivčevi 11 v Kranju.

² O tem priča hišni arhiv: zvezki z imeni in naslovi tkalcev.

³ Iz naše barvarne se je ohranilo okoli 150 modelov za ročno tiskanje. Od leta 1911 večino hrani Narodni muzej v Ljubljani, tri pa so last Gorenjskega muzeja v Kranju. Trenutno so na ogled v moji muzejski sobi.

⁴ Hišni arhiv: poslovne knjige z naslovi naročnikov.

Pogled v muzejsko zbirko na Vodopivčevi 11 v Kranju, september 2006. Fotografija je v zasebni lasti.

Del materialne barvarske dediščine sedmih generacij kranjskih Pircev, september 2006. Fotografija je v zasebni lasti.

pač pa tudi njegovi vnuki.⁵ Bil je tudi kranjski župan. V obeh funkcijah je izkazoval zavezanost svojemu narodu in jeziku ter svojemu mestu. To ljubezen je prenašal na svoje otroke, tako je njegov sin Karl postal ravnatelj prve slovenske realke v Idriji, njegov sin Gustav je bil predsednik Kranjske kmetijske družbe, velik strokovnjak za pospeševanje in modernizacijo kmetijstva in sadjarstva, o čemer je napisal več knjig. Njegov sin Ciril, moj ded, pa je svojo usodo povezal s Kranjem. Za njegov napredek se je zavzemal najprej kot deželni poslanec, med letoma 1921 in 1936 pa kot župan. Podobno kot njegov oče Matej je moral tudi on opustiti študij jusa⁶ na Dunaju in prevzeti barvarno. Nagel razvoj industrije, značilen za ta čas, ga je prepričal, da je doba manufaktur minila. Delo v domači barvarni je počasi opuščal. Med županovanjem je začel ob podpori somišljenikov in skupine ambicioznih mladih slovenskih podjetnikov v Kranj privabljati tekstilno industrijo. Načrt je uspel in Kranj se je med obema vojnoma razvil v drugo največje mesto tekstilne industrije v tedanji Sloveniji.

Bil je aktivni član lokalnih narodnih društev: Narodne čitalnice, Gorenjskega Sokola, Slovenskega planinskega društva, Glasbene šole, Gasilskega društva itd. Kot deželni poslanec je podpiral odprtje železnice Kranj–Tržič, gradnjo novega mostu čez Savo, zlasti pa napeljavo vodovoda za Kranj in okolico.⁷ Kot župan je skrbel za napredek mesta, zlasti je pospeševal tekstilno industrijo, ustanovil tekstilno šolo itd., pa tudi za njegov izgled, za kanalizacijo, tlakovanje ulic in cest, izboljšal je cestno razsvetljavo. Leta 1921 je postal častni meščan mesta Kranj. Za svoje požrtvovalno delo je prejel več odlikovanj; razstavljeni so v muzejski sobi.

Uspešen gospodarski razvoj je ustavila druga svetovna vojna. Po njej pa je družina v tedanjih političnih in kulturnih razmerah delila usodo, značilno za marsikatero napredno in podjetno meščansko družino: politično šikaniranje in nadzor vse do leta 1980, odvzem premoženja in trgovine. Tako odrinjena na rob se je zaprla vase.

Z letom 1990 je začelo oživljati zanimanje za kulturno dediščino. Meščanstvo, vsa povojna leta izpostavljeno preziru in omalovaževanju, je spet začelo pridobivati na veljavi, saj se je izkazalo, da si je že med obema vojnoma prizadevalo uresničiti, kar je moderno danes – samostojno podjetništvo.

Muzeji so začeli pripravljati razstave o dosežkih naših prejšnjih generacij in kustosinje Gorenjskega muzeja so se večkrat oglasile pri meni ter povprašale po tem ali onem predmetu, dokumentu ali fotografiji. Med nami se je začelo plodno sodelovanje, ki traja že kar nekaj let. Z gradivom, ki ga hranim doma, sem sodelovala na več razstavah:

Kranj, 1992: »Podjetni Kranjčani, naši dedje«

Kranj, 1993: »Industrijska dediščina Gorenjske«

Kranj, 1995: »Odkrivajmo svojo deželo – ostanki starih obrti«

Ljubljana (Slovenski etnografski muzej), 2001: »V podobe ujeti indigo«

Kranj, 2003: »Kruh in srce – Družina v Kranju«

Kranj, 2006: »Podjetništvo v Kranju od 1918–1948«

Ob tem sodelovanju se mi je porodila zamisel o muzejski sobi, teme v njej pa sta narekovala domača obrt in razgibano življenje mojih prednikov. V sobi so zajeti:

- barvarna in delo v njej: zlasti *preša* iz leta 1797 in pogonski mehanizem iz leta 1809, modeli za tiskanje blaga, *rošči*, bakrena skleda za drobljenje barve, lončene posode za shranjevanje žveplene kisline;
- povezava barvarne s trgovino;
- kratak prikaz pridelave lanenega platna, ki je bilo za obstoj

⁵ Hišni arhiv: dokumenti in slikovni material, povezan z Narodno čitalnico.

⁶ Jus: pravo.

⁷ Hišni arhiv: dokumenti.

Gorenjske varuhinje etnološke in zgodovinske premične kulturne dediščine (od leve proti desni): Marija Kos (vodja ZAL – enote za Gorenjsko Kranj), mag. Tatjana Dolžan Eržen (Gorenjski muzej), Marjana Žibert (Gorenjski muzej), Monika Rogelj (Gorenjski muzej), Mojca Šifrer Bulovec (Loški muzej Škofja Loka) in mag. Tita Porenta (Tržiški muzej) na odprtju Pirčeve muzejske sobe. Foto: Helena Rant, september 2006

- barvarne in trgovine ključnega pomena;
- predstavitev članov družine Mateja Pirca;
- predstavitev mojega deda Cirila in njegovih zaslug za razvoj Kranja;
- ostanki meščanske oblačilne kulture pretežno iz 30. let 20. stoletja;
- rodbinske listine in dokumenti o razvoju barvarne in trgovine;
- arhivsko gradivo o kulturnem, športnem in gospodarskem razvoju našega mesta med obema vojnama.

Če bi imela na razpolago finančna sredstva, bi na podoben način kot *mongo* uredila in predstavila tudi drugo delavnico, tako imenovani *virštat* – prostor, kjer so se kuhale barve in se je blago v *kipah* barvalo. Prostor je impozanten in bi ga bilo škoda prepustiti propadu. Žal so moja sredstva izčrpana in ker je hiša v zasebni lasti, jo je tudi težko vključiti v razne projekte.

Prostor bi bilo mogoče uporabiti za dodatne dejavnosti: organiziranje delavnic, občasne razstave, za katere imam tudi sama še dovolj gradiva, predvsem listin in dokumentov, ročnih del, krstnih jopic, spodnjega perila, igrač, pahljač, sončnikov, ročnih torbic itd.

Med urejanjem svoje muzejske sobe sem za nasvete in pomoč prosila kar nekaj kustosov iz različnih muzejev in bila prijetno presenečena nad njihovo pripravljenostjo za sodelovanje. Čutila sem, da se zavedajo pomembnosti zasebnih zbirk, saj prav tako kot muzeji skrbijo za čim boljše in čim bolj pestro predstavitev slovenske kulturne dediščine, ki je bila za obstoj našega naroda vedno izjemnega pomena, z vstopom v Evropsko unijo pa se je njeno pomembno poslanstvo samo še povečalo.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 31. 1. 2007

